

Костадин КРАЛЕВ

ДЛ 886.7-3
ДЛ К89

КОМАНДИРОВАННИТЕ

УЧИТЕЛИ

КОМАНДИРОВАННИТЕ УЧИТЕЛИ

Рано, много рано за годините си на юноша Куман Куманов не повярва на голямата лъжа за светлото бъдеще, което обещава червената власт на хората в страната. Беше ученик в 9 или 10 клас, а у него вече се бе появило съмнение, че това светло бъдеще не ще го споходи сега, още по-малко - в бъдеще. Навсякъде около него средствата за масова информация по събрания и митинги на висок глас прокламират добруването на народа. На път и под път чуваше: „Човек - това звучи гордо!”, оратори се палят в гръмки речи да възхваляват живота на руските братя, а съмнението на Куман за социализъм с човешко лице все повече и повече расте и затвърдява.

Светът настръхнал, живее в това жестоко време. Втората световна война по фронтовете свърши, но враждебността и студенината остават между двета свята - тази на западните демокрации и света на новата червена власт.

А Куман Куманов е млад и с широко отворени очи за живот.

В гимназията, където учи Куман разкриват една след друга две опозиционни ученически групи в горните класове. Едни ученици изключват, други арестуват и жестоко бити в милицията, а някои успяват да отърват побоищата и минават в тъмните нощи до близката южна граница.

Всеки ученик и учител по своему усеща и преживява тягостната атмосфера в гимназията. Едните стоят по-далеч от парливия вкус на деня, други заемат изчаквателна позиция, трети горещо се палят, водени от родителски леви убеждения. Такава е Радка Кирова, секретар на СНМ в класа на Куман. Бащата на Радка беше загинал на фронта на Съветскогерманската война в Унгария и оставил в беден дом жена и две момичета. Човешката мъка, сълзите на майката и беднотията са ония изначални фактори, които определят поведението на Радка оттук нататък в живота. Тя в училище всеки ден демонстрира показна припряност и постоянна заетост в организационни дела, често влиза по средата на учебния час, без ученическа стеснителност и неудобство. Гневеше се на момичетата в класа за липса у тях на „далечен поглед за нещата в новия живот” и така тя остана един самотен Робинзон Крузо, неуспял да събуди задрямана аполитичност и инертност в петнадесетте момичета и десетте момчета, всички в този беден и изостанал селски и ограничен край от нейния единадесети

,,6” клас.

Междурвременно на Куман Куманов през лятото се случи една неприятност, която вероятно Радка Кирова през новата учебна година, още през есенните месеци ще използва да натрие носа на Куман с дълго конско евангелие на събрание на младежката организация в класа. Куман все търси удобен момент да изплюе камъчето пред забързаната Радка в някое междучасие по дългите коридори на гимназията. Опита се веднъж, но на мига усети настърхналата реакция на Радка и Куман бързо прехвърли разговора на друга тема. Отложи за друг по-сгоден момент в настроението на секретарката. Добре познава сприхавият ѝ нрав - вдига много шум за нищо, повърхностна и ограничена, назубрила и цитира лозунги и мисли на партийни величия от събрания и митинги. Но вън от това Куман трябва да намери у себе си силни и кураж да разкаже на Радка Кирова за случилата му се неприятност.

В края на лятото, след усилена полска работа майката на Куман изпира всички негови дрехи и го подготви за началото на последната учебна година в гимназията. Ужас обзе Куман, когато разбра, че в малкото вътрешно джобче на небесносиньото памучно яке е била членската карта на младежката организация. Разтревожи се и майка му, когато разбра какво се беше случило, укоряваше го баща му, защо не се внимавало. Сега как ще се оправи при Радка Кирова?..

Тази сутрин на първия понеделник от декември Куман се събуди по-рано от студени тръпки и белотата на първия сняг. Отметна встрани завивката и отиде до големия южен прозорец. Бяха в бяла премяна дворът на хазяите и съседските къщи. Погледът му се радва на безгрижния танц на лекокрилите снежинки, които унилото сребристо небе обещава днес цял ден да сипе върху смълчаната и вече побеляла земя. Бялата чистота на този нов свят събуди у Куман нови мисли и пориви за един хубав ден в училище. Нещо свежо и радостно в душата му го накара да затананика позната зимна песничка и бързо подхвани утринния тоалет и въвеждане в ред малката квартира. „Добре стана, мислеше Куман, че вчера бях на село да видя мамини и се върнах вечерта с провизии за цяла седмица. Там, у дома наред с други приказки и напътствия пак се отвори дума: как по най-добрият начин да се разкаже на Радка Кирова за неприятната случка. „Понякога е разумно да застанеш лице в лице пред онова, от което се страхуваш, а не да го отлагаш и избягваш”, каза бащата на Куман, когато двамата се изпращат на автоспирката в село. Затова Куман реши, че днешният

ден е подходящ с по-веселото настроение от първия сняг и да сподели на Радка Кирова неприятната случка.

С тази мисъл Куман излезе от квартирата и тръгна надолу по тясна каменна уличка, притисната от еднотипните къщи на бежанците, прогонени от Лозенградско и Беломорието през Балканските войни. По лицето си усеща студено докосване на игривите снежинки и чува хрускаше на падналия сняг със снежни топки. На малкото площадче учениците от началното училище със зачervени бузки и безгрижен смях се замерват в игри със снежни топки и никак, ама никак не бързат за първия час. Куман и Пачето продължават надолу по най-пряката уличка и бързо се озовават в училищния двор, събрали настroeние, смях и закачки от първия сняг. Комините на побелелите къщи, изпращат сиви вълма дим, за да се изгубят високо горе в мрачния небосклон. Необичайното делнично утро е обхванато от радостни вълнения и мнимо безразличие. Поривите на младостта сякаш забравят часовете и уроците, докато пискливия звън на училищния звънец не напомни, че и хубавите мигове имат край.

Куман тръгна сред ученическото оживление, търси с поглед високата и попривита в рамене Радка Кирова и така стигна в класната стая на единадесети „б” клас. Вкупом влезе с няколко момчета. Спря за миг в класната стая, обходи с поглед трите редици чинове и видя Радка, опряла гръб и длани на учителската маса с реещ поглед през близкия прозорец, отдала се на моментна мечтателност. Сега Куман прецени, че е най-подходящия момент за разговора, бързо ще разкаже случката и покаже книжката.

- Здравей, честит първи сняг - поздрави Куман.

- Здравей, Кумане - само отвърна на поздрава Радка.

- Понеже няма много време, скоро ще влезе другарката Граматикова, та както се казва „право куме в очите“ - започна Куман. - Радке, веднъж напрвих опит да споделя какво неприятност ми се случи в края на лятото, но ти бързаше за някъде и моя замисъл не се осъществи.

- Казвай, Кумане, че и сега наистина няма много време.

Куман извади от вътрешния джоб на ученическата куртка комсомолската книжка, разтваря я на първите две страници, показа и бързо, бързо и припряно разказва случилото се, накрая изрази съжаления и спря. Погледна към вратата, погледна към класа, който гъмжеше от смях и весели закачки, гледа в лице Радка, а тя впи изпитателен поглед в Куман.

- Ъ-ъм, много лошо станало, само че не мога да решавам и подменя с нова ей-тази похабена книжка. Следобяд ще ходя в Околийския комитет по друга работа и ще докладвам на другаря Терзиев. - Так Куман иска нещо да допълни, но комсомолската секретарка повиши нервно глас: - Разбрах всичко, всичко, сега хайде да сядаме по местата си, защото всеки момент ще влезе математичката.

Така завърши този кратък разговор от който Куман все пак е доволен. Месеци наред носеше един товар, който сега остави. Олекна му, макар временно. Двамата тръгват към местата си. След броени минути започна първия час на математиката с единадесети „б” клас.

Декември е месец на усиленi учебни дни в гимназията, в която учи Куман Куманов, дни на класни и контролни работи, на изпитвания пред класната дъска, защото наближава края на първия учебен срок. Така забързаните делници преполовяват снежния и мразовит месец на отиващата си календарна година.

Една сутрин, преди началото на първия учебен час. Комсомолската секретарка Радка Кирова се изправи пред чина на Куман и делово отсече:

- Куман, докладвах твоя случай на другаря Терзиев в Околийския комитет.

- Е, и? - вдигна глава Куман от страницата на отворения учебник по физика.

- Другарят Терзиев нареди днес слеодбяд да отидеш в комитета при него.

- Само толкова ли?

- За сега казвам това, каквото той нареди - отсече Кирова и бързо на кръгом се завъртя между чиновете.

Този кратък диалог чу Димо Люцканов, седнал на един чин до Куман. Сега Димо крадешком погледна Куман и понеже знае за случая в момента не прояви интерес повече да любопитства, продължи четенето от учебника. А мислите на Куман сега така се разпиляват, като ония водни пръски на хвърлян камък в някой воден вир, както някога като воловарче Куман наблюдаваше в детските мирни дни край Голямата река. Иди, че събери и водни пръски, и тревожни мисли в главата сега, пълен абсурд!.. Куман спря поглед на отворения учебник. В клас влезе любимия учител на всички момчета и настъпи работна тишина. Всички ученици от 11 „б” клас изпитват почит, уважение и респект към другаря Шопов. Беше висок, красив и умен мъж на средна възраст. Умее уважително да преподава сложните физически

явления и закономерности. Уважава ученическата личност. Неговите часове са радостно очаквани и интересни, изпълнени със задълбочени мисли, пориви и мечти.

След последния учебен час единадесети „б“ клас тръгна вкупом и вървя весело и шумно до малкия градски площад. Тук се спря за кратка раздяла. Тези минути са най-хубавите и само негови. Сега се определят срещи по квартири, градинки и ритане на топка на някое квартално мегданче. Усещат се невидимите нишки на сплотеност, доверие и приятелство, които правят единен целия клас с не-повторим свой облик. Четирите години съвместен училищен живот са шлифовали чепати характери и стопили ледовете на селската свенливост и затвореност. Сега всички 35 съученици се познават, а някои в очите на други изглеждат като новооткрита скъпоценна руда. Момичетата пораснаха, момчетата възмъжават, стрелкат с погледи, загатват в подмятания желания и намерения...

- Хайде, който е за горния наш „Св. Илия“ да тръгва след нас - подканя Спиро Янев.

След него правят крачка-две и пак се поспират Мирчо Киров и Куман. Тримата продължават до старата градска поща. Куман всяка сутрин потичва по надолнището на най-пряката уличка за училище, а се връща по друга улица, от двете страни, на която се издигат високи двуетажни къщи с бели причудливи балкони и тераси. Тези красиви къщи са строени в годините на първоначалното натрупване на капитали от преуспяващи богати търговци и прекупвачи на тютюн и дървен материал от Сакарската гора. Белокаменни мраморни зидове, впили основи в стръмния склон крепят тези няколко кокетни и богато строени къщи, които безочливо издават просперитет и замогване на обитателите си от онези изначални времена в началото на XX век. Погледнати от четирите географски посоки, тези белокаменни дворци ярко контрастират над смълчаната сива беднота на двустайните бежански къщички, приютили мъката и носталгията по далечен южен бащин край на Беломорието. Тази крещяща контрастност впечатлява и дава повод за размисли на Куман и го кара да забрави днешните делнични училищни прояви и го отпраща в миналото. Затова той есен, пролет, зима и ранно лято често минава оттук на връщане от училище, за да се поразсее и помечтае в бъдещето.

Следобяд Куман Куманов тръгна за среща с другаря Терзиев. До сега не бе го виждал и чувал. Между учениците се говореше, че Терзиев рано дошъл от погранично село в малкия градец да учи

шивашки занаят. Кога и как е станал Околийски секретар на Съюза на народната младеж Куман не знаеше, вероятно много ученици в гимназията не знаят.

Околийският комитет се помещава в двуетажна сграда, прилепена до друга себеподобна в права редица, всички строени на главната улица през земеделското управление. Скърцащи дървени стълби отвеждат на втория етаж, зает от младежкия съюз. Куман спря пред една врата, на която видя бяло картонче с надпис „OK - първи секретар“. Почука и влезе. Пред маса, отрупана с книжа и други канцеларски потреби седи мъж на средна възраст, може да се каже красив. Куман хареса черните къдрavi коси, вежди и бяло лице. Стъпване и поздрав са първите плахи Куманови прояви, след което очаква ответен поздрав и покана да седне и след това всичко останало. Но това не се случи. Изправен Куман стои все така до вратата, а другаря Терзиев продължава на скърцащ стол да се занимава с някакви свои работи на масата. Тези минути на чакане не са може би от най-приятните за двамата.

- Кажи, какво има? - вдигна красива глава другаря Терзиев.

Куман пристъпи мъничка крачка напред, извади от вътрешния джоб на ученическата куртка книжка и с две ръце показа:

- През лятото майка ми изпрала якето ми, а членската книжка била в джоба и буквите и цифрите са размити. Казах това на Радка Кирова, нашата секретарка и тя каза да дойда при вас.

- Я ми я подай! - посегна през масата Терзиев. - Хм, та вече тя не става за нищо, парцал станала. Как си можал тази светиня на парцал да превърнеш? Та тя вече за нищо не става, с нея да си избръш... Съветските комосомолци до сърцето носили комсомолския билет, а ти на резил си направил. Това е безобразие, престъпление е това твое поведение. Ти не заслушаваш да бъдеш член на нашия героичен и славен младежки и комунистически съюз, наследник на бойните традиции на РЕМСА. Съветските червеноармейци в едната ръка държели високо винтовката, с която воювали с кръвожадните хитлеристи, а в другата ръка стискали комсомолския билет и така преплавали ледените води на Волга - гневеше и пенеше ненаужким другаря Терзиев.

- Другарю Терзиев, не съм искал това да се случи, съжалявам, майка ми - също, че забравила да провери и извади от джобчето на якето - отново напомни Куман.

- Ти си длъжен да я пазиш, комсомолската карта е това, а не

лукова глава - гневеше се не на шега другаря Терзиев. - Я ми кажи ти откога си член на нашия младежки съюз? - попита Терзиев и седна на стола пред масата.

- От 8 клас, когато се записах да уча в гимназията - отвърна Куман, като се опитва да бъде спокоен.

- Така-а-а... Вече 4 години си редови член на нашия славен младежки съюз и не можа да се научиш как да пазиш в мирно време съюзната книжка - с поглед Терзиев показа разтворената светиня на масата.

- Нали в устава е казано да бъдем неразделни с нея и аз това правех, дори когато ходех в полето на работа през лятото - аргументирано се опита да се защити Куман.

- Носиш, носиш, а си я забравил в джоба и похабил.

- На всеки му се случва да забравя, не съм искал, не съм го направил нарочно - продължава своята защита Куман.

- Ама и ти вместо пред мен да си направиш самокритика, то ти тук искаш да се изкараш невинен - гневи си Терзиев.

- Не се оправдавам, но станалото - станало, то назад не може да се върне - отвърна Куман, за да разбере другарят Терзиев, че понякога в живота стават неволни грешки.

- Гледай го ти, синковец, със синковец, не се засрами пред мен и да си направи самокритика тук и пред мен обещае другия път да не прави такива пропуски, а продължава да се оправдава - пак се ядоса Терзиев. - Слушай, ти нямаш място в редовете на нашия героичен съюз! Измитай се навън! - изкрещя Терзиев.

Куман както беше навел глава, постоя миг-два, погледна масата и бавно тръгна към вратата. Излезе в коридора. Вън нямаше никой и по-добре така. Бавно заслиза по дървените скърцащи стълби. Спря долу на тротоара. Конска каруца дрънка по калдаръмената улица. Сега Куман се чуди накъде да тръгне. Усеща се разстроен и уморен. „Сякаш най-добре да се прибера в квартирата и там мисли да събера”. И тръгна бавно по праяката малка уличка нагоре, сетне по стръмнината за „Св. Илия”. Иска му се по-дълго да върви, да остане сам със себе си и още веднъж да преосмисли току-що случилото се при Терзиев. Усеща пламнало лицето си, чува крясьците и хокането все още в ушите си на Терзиев. Спря пред малка рекичка, която бърза надолу, за да разреже на две малкото погранично градче. „Какво толкова станало - мисли си Куман - да не би човек да съм убил, ограбил дом, причинил пожар? Големи приказки и гневи Терзиев за едно нищо и никаква

книжка - хартия, по-важна ли е тази хартийка от мен, човека? Уж говорят и цитират Горки, че „Човек – това звучи гордо!” - а за хора като Терзиев гордо звучи комсомолската книжка, а не човека!.. Господи - Боже Исусе Христе! Къде да търся истината в този нов, червен свят - при тебе ли, при Горки ли или при хора като шивача Иван Терзиев? Та нали не бе станало световно чудо, че се ризмили букви и цифри в тази книжка?!.. Ако не може повече да служи тази книжка, то тя да се поднови с нова и толкова. В Околийския комитет има купища книжки, които връчват на нови и нови членове, приети в Младежкия съюз. Голям съм вече, единадесетокласник съм, защо Терзиев така жестоко се държа с мен? Той крещя, вика на висок глас, ядосан целия зачервен. Това не бе негов артистичен номер пред мен. Или от голяма любов и идейна убеденост към комунистическите идеи - едва ли един шивач е навлязъл дълбоко в идейната същност на комунистическата идеология? Тогава остава третия вариант - всичко това Терзиев прави, за да всее страх, раболепие, подчиненост и безпределна вярност у членската маса. Когато постоянно се всява страх у едно стадо, то по-лесно се управлява - това е голямата истина, Кумане, днес ти добре запомни! И друго, слабите хора, духовно бедните и полуграмотните нямат голям избор за човешко общуване, а другаря Терзиев е целият влязъл в този кюп.

С тези мисли и изводи Куман Куманов се върна в квартираната, горе в „Св. Илия”. Бе следобед. Няма никакво желание да захване подготовката на уроците за утре. Рояк мисли кръжат в главата му. Съблече се, облече пижама и легна в леглото. Когато се събуди видя, че до южния прозорец, бе дошъл нощният мрак. Стана и седна до малката масичка. Чете и писа до полунощ. Вечеря и непробудно заспа.

Минаха години, цели тридесет и пет. Основното училище в далечното балканско село Бяла река започна новата учебна година с три дузини учители и повече от триста ученици. Това е най-голямото училище в окръга. Жителите на селото са български турци от както се помнят. Тук живеят в съжителство само осем български семейства. Най-много новоназначени учители имаше от окръжния град, един от съседно градче и останалите - откъде не. Имаше млади двойки учители, изпратени по разпределение. Но повече са попрехвърлили петдесетте, сняг посипваше поопределите им коси. Тези омъдряващи и бавно оstarяващи новоназначени за една учебна година учители са иззвървяли своя трудна житейска професионална пътека. По няя са из-

питали не едно и две огорчения и мънички, топли радости за постоянно учителско място в града, жителство и панелен апартамент след десет-петнадесет години чакане да видят името си в списъците на крайно нуждаещите си. Жалките, до какви ли не похвати от вида на ходатайства пред партийни и просветни величия са прилагали, какви ли не родителски яташки и партизански заслуги са изтъквали, клетвена съпричастност към силните на деня и накрая, ако всичко това не помага се хващат като удавник за сламка за някоя слабост на неголям началник и с лакти ще отворят тежката кожена врата, защото двете ръце са заети с дамаджана вино и сливенска перлова. Жалките, всеки от тях години наред е търсел вратички, за де преодолее бюрократично безразличие, партийно високомерие и фалшиво законодателство. Не е трудно да се досетим какъв е вкусът и цената на тази равносметка и в коя нейна графа ще поставим раждането, отглеждането, учението, ранната женитба и прибързания развод на някое свое дете. И сега вместо спокойно да дочекат последните две-три години до желаната пенсия, те са дошли в това далечно балканско село, за да спечелят малко парици, за да изплатят панелния апартамент, за да изпратят на студента в далечната столица и накрая, ако остане нещо за тях. Те, жалките майчини грижи и бащини задължения ги принуждават да оставят постигнатото досега в града и студуват сега в далечната Бяла река.

Окръжната просвета бе командировала тези учители, за да провеждат с учениците в училището и с родителите от селото т.нар. възродителен процес. Това се осъществява чрез масови училищни мероприятия, индивидуална работа и класноурочни дейности. Разяснява и се внушава, че праисторическият корен на турското малцинство е български, че асимилаторски и насилиствено е станало тяхното помо-хамеданчване през петвековното турско робство.

През тези години училището не е само в осъществяване на тази сложна и трудна мисия. Държавата бе ангажирала медиите и репресивните органи на тоталитарната власт. Но най-голяма роля се отрежда на българското училище.

Тази учебна година в училището на село Бяла река почти всички учители са командирани и само учителя по математика Иван Стойнев е местен кадър. Но и той не считаше себе си кореняк жител, а присаден. Сред хората тук Стойнев беше известен с прозвището чолака, даскала - чолака. Есен при почерпка в компания разказал в

подробности неприятната случка в гората, довела до осакатяване на дясната му ръка над китката. Било през онова далечно лято, когато завършил гимназия. Пак в тази компания в подробности, от игла до конец разказал житецкия си път до наши дни. Рано останал сирак, без баща. Майка му повторно се омъжила и дала малкият Иван на преуспяващия си брат от голямо пазарджишко село. Един пролетен ден, в началото на лятото станал съдбоносен за двамата, богатият вуйчо и неговия племенник. Двамата слезли от влака долу на гара Чумерна. Сетне тръгнали пеш, качили ги дървари на катъри и така успели да се придвижат все по нагоре на Голямата река. Много размисли събудила у Иванчовия вуйчо стихията от буйните води, придошли от топенето на снеговете горе по високите планинински била и всекидневните пролетни дъждове. Долу при устието събирава мътни води още на три притоци. Мътни талази скачали на огромни водопади, мятали скали, ревели победоносно. Тази река грабнала ума и очите на предприемчивия вуйчо. Тук видя, че има много места покрай реката за строеж на воденица и дъскорезници, а що не електрически централи - будувал до късно вечерта в стаята на лесническото хотелче богатият вуйчо. Въртял се, мятал се на дървеното легло като риба на сухо. Чистият планински въздух и умората от вчерашното пътешествие най-сетне притворили морни очи, за да се събуди късно сутринта на другия ден от лая на съседски кучета. А лятното утро било ослепително чисто и свежо. Вуйчото оставил малкия племенник при готвача на лесничеството и тръгнал с горския надзирател нагоре към Голямата река.

И тук мътните води на Голямата река и по-малката се мятали като обезумели от бряг в бряг, къртели столовати върби, камъни и орехи, лудо носени надолу, за да преградят някоя скална грамада. Гледал в почуда тази водна стихия на Голямата река и кроил планове в главата си как да впрегне силата на този природен дар Иванчовия вуйчо. Спели в горния край на селото, където се събиравали в братска прегръдка двете реки. Околовръст вековни борови и букови гори мъдро напомнят за своето присъствие с оня тих и прохладен повей.

- Хикмете, виж колко много хубост и блага за хората е дарила Майката природа - грейнали от възторг и радост усмихнати очите на предприемача.

- И не само това и тук - с достойнство на познавач се съгласил горският на Бяла река. - Нагоре по течението на реките има гори и поляни, където само орли и сърни живеят.